

ДАНКО ШИПКА
(Феникс, САД)

ЛЕКСИЧКА ДИНАМИКА ДЕВЕДЕСЕТИХ: БРОЈКЕ И СЛОВА

Аутор осветљава динамику развоја српскохрватске лексике у деведесетим годинама прошлог века с дужним освртима на околности које су одређивале темпо те динамике и устројавале њене развојне резултате.

Кључне речи: лексика, српскохрватске лексичке промене, лексички систем, лексичка норма, лексичка динамика

1. Увод

Подаци о српскохрватској лексичкој динамици биће представљени на основу грађе двојезичног Српскохрватско-енглеског речника нових речи. Овде ћу изнети само податке о основним трендовима а детаљан опис промена биће објављен у опсежној уводној студији у поменутом речнику. Подаци које ћу представити унеколико су допуна озбиљним и значајним студијама из области неологије с половине деведесетих година прошлог века, какве су Клајн (1996) и Оташевић (1998). Како се ради о лингвистичком прилогу, остављам по страни политичко-новинарска расподела о томе да ли су три српскохрватска стандарда засебни језици или нису.

Под лексичком динамиком подразумевам категорије наведене у Табели 1

лексичка промена			
унутрашња		спољна	
семантичка	употребна	интлузивна	прегрупирајућа

Табела 1: Типови лексичких промена

Унутрашње лексичке промене мењају постојеће лексеме али не мењају њихов број у лексикону. Спољне пак мењају број лексема у лексикону.

Унутрашња промена може бити семантичка — у типичном случају постајање новог значења, како је, рецимо у примеру *миш* ‘средство за управљање рачунарским курсором’ или употребна промена, рецимо у употребним карактеристикама лексеме (какве су конотације, контекстуалне и котекстуалне рестрикције и сл.), како имамо у примеру *лахко* — раније разговорно данас стандардно босанскомуслимански.

Спољне лексичке промене тичу се или усвајања нове лексеме или њеног значења, у типичном случају путем лексичког посуђивања (рецимо *алгол*, *форџран*, *модула* — називи програмских језика из енглеског) или различитих прегрупирања, различите организације већ постојећег лексичког материјала, путем правила творбе, како је у примеру *рачунар* (од постојећег *рачунаџи* и *-ар*) или модификације фонетске компоненте лексичког знака, како је у примеру *воздра* (слоговном пермутацијом постојећег *здраво*).

У представљеном моделу лексеме не напуштају лексички систем. Једном лексикализована лексема остаје у систему а дешавају се унутрашње употребне промене, тако да лексема која је била неутрална постане застарела или необична (застаревање) или обрнуто (оживљавање).

Поменути речник (Šipka, 2002), замишљен је као допуна двама најцењенијим српскохрватско-енглеским речницима — Бенсоновом (1991) и Дрвделићевом (1989) чија је грађа последњи пут ажурирана негде крајем осамдесетих. Речник је намењен енглеским говорницима којима треба да помогне у разумевању новијих текстова на три српскохрватска стандарда — српском, хрватском и босанскомуслиманском. Речник је део ширег српскохрватског пројекта у Language Research Center фирме McNeil Technologies (<http://www.dunwoodypress.com>), унутар којег је већ објављен колоквијални речник (Šipka, 2000). У објављеном облику речник је имао десет пута мање одредница него у грађи, јер су избачене све оне одреднице које енглески изворни говорник који зна српскохрватски може схватити (на пример, посуђенице из енглеског, предвидиве творенице итд.).

Грађа речника скупљена је корпусно и компилацијски. Темелјни корпуси обухватили су следеће новине у електронском облику: београдску Политику (www.politika.org.yu, 3,8 милиона јединица текућег текста из друге половине 1999. године), загребачки Вјесник (www.vjesnik.hr, 1,8 милиона јединица текућег текста из друге половине 1999. године), сарајевски БХ Дани (www.bhdani.com, 1,6 милиона јединица текућег текста, из 1998 и 1999 године), загребачке Народне новине (www.nn.hr, 600 јединица текућег текста, из периода 1992–1999). Уз то је кориштено и неколико мањих корпуса, између осталих и часопис „Хрватски војник“. Компилацијски део грађе ску-

пљан је како из два постојећа речника нових речи из деведесетих година (Клајн 1992, Brozović-Ropčević 1996), различитих студија и чланака о језику из деведесетих, а колега Оташевић био је тако љубазан да уступи своју листу од преко десет хиљада речи које је забележио у различитим изворима.

Сакупљене речи филтриране су у односу на поменуте речнике Бенсона и Дрвделића и у базу података унесене су само оне лексеме које имају различит облик и/или значење од оних које су забележене код поменутих аутора. Оваквим поступком сакупљено је 44879 одредница базе података. Сам речник, када се појави у штампаном облику у првој половини 2002 године, имаће двоструко мање одредница јер у њега неће бити уврштене одреднице које енглески говорници могу да разумеју без помоћи речника (рецимо ако се ради о варијанти или предвидивој изведеници већ забележене речи, ако је и облик и значење исти као у енглеском, итд.).

Подаци које ћемо представити засновани су на поменутој бази података од око 45 хиљада одредница. Они не представљају слику у огледалу лексичког динамизма, него пре њихов индикатор јер је база података зависна и од лексикографске политике поменутог пројекта и од тога шта је забележено код Бенсона и Дрвделића. Исто тако, у овом лексикографском пројекту није бележена етимологија, па нећу говорити о утицају страних језика јер ти подаци нису доступни.

2. Генератори промена

Динамизам лексичког система последица је процеса у заједници унутар које тај лексички систем функционише. Процесе који изазивају лексички динамизам можемо назвати генераторима лексичког динамизма, а у деведесетим могу се издвојити следећи генератори:

- а. научно-техничке промене,
- б. друштвено-економске промене,
- в. рат и национализам,
- г. промене у стилу живота,
- д. оживљавање религије
- ђ. нове идеологије, уметнички и медијски правци
- е. когнитивни и лудички импулси,

Научно-техничке промене у деведесетим односе се првенствено на информатизацију. Деведесете су период интензивних промена у области компјутерских наука. Друга област интензивних промена је-

су медицинске науке. Деведесетих година забележен је знатан напредак поготово у области генетског инжењеринга.

Друштвено-економске промене деведесетих година тичу се првенствено пада комунистичког система и преласка на систем слободних избора и тржишне економије. Не можемо ту заборавити ни велики емиграцијски талас градског становништва и повезану с тим рурализацију градских средина.

Деведесете су такође период рата и национализма, те, у њиховом резултату, настајање нових држава и померање становништва на српскохрватској језичкој територији.

Деведесете су и време промена у стилу живота, почевши од глобализације и повећаног интереса за екологију, преко еманципације жена до владајуће моде.

У деведесетим можемо приметити повећан интерес за религију, враћање религијских садржаја у медије, школе и сл.

Деведесете су и време постмодернизма, различитих уметничких, филмских, популарномузичких праваца, нових медијских форми и сл.

Коначно, са свим претходним променама повезана је и потреба корисника језика да изразе комплексне појмове те да се у језику играју, што можемо назвати когнитивним и лудичким импулсом.

Ови генератори промена овде су издвојени као веберовски идеални типови — у стварности они делују у садејству, а уз њих делује и низ других мање предвидивих фактора.

Уопште, кад се говори о лексичким и другим променама, лингвисти често падају у замку детерминизма, рационализма, изолационизма и популизма. Другим речима промене се схватају као предвидиве, као нешто што се одвија по одређеним правилима, за сваку промену издваја се само један узрочник, а у свему се улога приписује маси говорника не узимајући у обзир динамизам елита и маса. Као пример да све није баш тако може да послужи каријера речи *гласноговорник* 'представник за јавност неке организације или фирме', коју у деведесетим бележимо у сва три српскохрватска стандарда (српском, хрватском и босанскомуслиманском). Ово творбено чудовиште појавило се прво у хрватском стандарду изазвано, биће, национализмом и жељом да се властити језички израз учини различитим од друга два, а као калк немачког (sic!) *Lautsprecher* 'звучник' (немачки назив за представника за јавност је *Sprecher*) али се онда реч проширила — како и зашто, не можемо утврдити. Нити је промена била предвидива, нити се одвијала по неким рационалним правилима, нити се да издво-

јити један генератор ове промене, нити су масе говорника у томе имале неку улогу — промене су шириле групице политичара и новинара.

Стога, све ово о чему говоримо треба схватити као један од показатеља стања и бити свестан тзв. 'ефекта лептира', свих оних фактора које нисмо у стању да предвидимо и/или објаснимо. Исто тако, многе промене о којима је реч нису нове ни својствене само деведесетим него су наставак процеса који су почели у осамдесетим и раније.

3. Општи преглед промена и статистика

Постоји широко распрострањена лаичка перцепција српскохрватских лексичких промена у деведесетим која се своди на примећивање увођење нових лексичких јединица код Хрвата и Муслимана.

Мада је ова појава уистину део лексичког динамизма у деведесетим, она је у лексичком систему у великој мери ограничена, а сам динамизам знатно сложенији.

Лексички састав помињане базе података за мој речник нових речи по областима изгледа овако:

<i>област</i>	<i>примери</i>	<i>број</i>	<i>процент</i>
рачунарство	<i>бејзик, Ц, извршни програм, кобол, сервер</i>	7218	16.08%
политика	<i>абдићевац, дейосовац, есеесовски, хађеовићина</i>	3367	7.50%
стил живота	<i>ајлајнер, алко-викенд, њорно-звезда, рејв, њрендаш</i>	1889	4.21%
војска медији	<i>АРБиХ, бијница, мирочувар, мојорола БХТ, блиц-ишћање, брифинг, нискоширажан</i>	1467 1243	3.27% 2.77%
економија	<i>дилер, д.о.о., господарственик, шелебанкинг</i>	1140	2.54%
медицина	<i>анорексија, булимија, ЦД-уређај, њосиштраумајски</i>	984	2.19%
нерачунарске технике	<i>акрилик, аушоблокашор, хомологација, видеошелефон</i>	926	2.06%
религија	<i>акшам намаз, богоодстиуништво, сајанисшички</i>	792	1.76%
музика	<i>афро-ударале, блуз-њевач, рокерица, соло-албум</i>	705	1.57%

спорт	<i>аикидока, АТП турнир, крамјонке, суйер Г</i>	691	1.54%
право	<i>аболицџа, безаконоси, безвизни, ѝривајноуравни</i>	499	1.11%
екологија	<i>био-разградив, еко-држава, гринџисовац</i>	215	0.48%
психологија	<i>аѝерџеџиони, деѝсихлогизираѝи, исфрустираѝи</i>	167	0.37%
уметност	<i>аѝстирактѝивац, неоавангарда, шагаловски, видеоарѝи</i>	160	0.36%
ваздухопловство	<i>авио-леѝ, чарѝтер-флоѝа, ербас, флаѝѝ-дирекѝор</i>	140	0.31%
наркотици	<i>ацид, беѝамеѝазон, крек-кокаин, наркомаѝијаѝи</i>	124	0.28%
филозоѝија	<i>алиѝисеровац, ауѝоемѝириѝски, биѝословѝе, ничеански</i>	108	0.24%
грађевина и архитектура	<i>градоградња, корбизѝеовац, медијаѝанац</i>	81	0.18%
лингвистика	<i>боѝњакизам, еуроѝанѝо, ѝсихолингвистѝкиња</i>	81	0.18%
идеологија	<i>идеологема, идеолоѝки бацкгроунд, креационизам</i>	80	0.18%
биологија	<i>авокадо, бриселски куйус, јоѝоба</i>	21	0.05%
<i>укуѝно раслоѝено</i>		22098	49.24%
<i>укуѝно нераслоѝено</i>		22781	51%
<i>укуѝан број одредница</i>		44879	100.24%

Табела 2: Обласѝи нових речи

Из овог прегледа види се деловање раније поменутих генератора промена. Ваља напоменути да је удео рачунарске терминологије у овој бази података нешто већи него у општем језику зато што је овој терминологији, имајући у виду потребе потенцијалних корисника речника, посвећена посебна пажња. Исто тако, услед демократизације рачунарства у последњим годинама, тешко је рећи шта је ту општејезичко а шта терминолошко.

У истој бази података налазимо овакву дистрибуцију регионално-етничких група

<i>група</i>	<i>примери</i>	<i>број</i>	<i>процент</i>
српскокавски	<i>међусуседски, мега-усџех, њрошеривач, свџскостџ</i>	1880	4.19%
хрватски	<i>бојиница, божичница, урадак, зуболијечник</i>	632	1.41%
босанскомуслимански	<i>лахко, мехко, џоселамиџи, садака, шехид</i>	243	0.54%
радикално хрватски	<i>даџковни обрадник, муџковни, објасниџба, редник</i>	203	0.45%
радикално муслимански	<i>декика, греб, худовица, крхаџи, зијехаџи</i>	68	0.15%
српски	<i>инџталисаџи, надуван, џараклис, џасуџастџ</i>	61	0.14%
радикално српски	<i>ђенерал, сохран, џоржесџвен, вазносиџи</i>	20	0.04%
<i>укујно раслојено</i>		3107	6.92%
<i>укујно нераслојено</i>		41772	93.08%
<i>укујан број одредница</i>		44879	100.00%

Табела 3: Регионално-етничка дистрибуција нових речи

Треба напоменути да се овде ради о лексемама које у лексичком систему имају такве особине на основу којих се могу идентификовати да припадају искључиво једном региону односно етничкој групи. Под радикално босанскомуслиманским, хрватским и српским подразумевамо такве лексичке јединице које су предложене али нису прихваћене у централним медијима и употреба им је сведена само на поједине особе или маргиналне медије. Пример таквих лексема су рецимо новохрватски називи: *муџковни* ‘електрични’, *гуџиџба* ‘гушење’ и сл., које можемо срести једино код појединих особа и у медијима какав је часопис „Независна Држава Хрватска“ (www.hop.hr).

Из ових података јасно се види да популарна представа о неким радикалним променама лексичке масе не налази потврду у стварности. Тек мање од седам посто лексичке масе раслојено је територијално-етнички. То, опет, указује на занимљиву појаву на релацији између текстуалне и системске с једне, те субјективне и објективне фреквенције с друге стране.

Наиме, чињеница да су се у јавном дискурсу појавиле одређене нове речи које су приметне (на пример, у хрватском стандарду: *џорачун* раније *буџеџи*, *госџодарсџво* раније *џривреда* и сл.) појачава

њихову субјективну фреквенцију (управо, говорницима се чини да су ове речи знатно чешће у текстовима него што то заиста јесу). Ова субјективна текстуална фреквенција преноси се и на субјективну системску фреквенцију, па говорници имају осећај да се лексикон битно променио, што, како видимо, не налази потврду у објективној фреквенцији ових лексичких јединица у систему.

Квалитативна анализа грађе и претходно изнесене статистике указује на следеће процесе у његовом обликовању:

- а. продирање нових лексема и сублексемских елемената, те оживљавање претходно застарелих,
- б. продирање нових значења, те ширење и сужавање постојећих,
- в. промена конотације, фреквенцијских и употребних карактеристика лексема,
- г. слабљење лексичке норме,
- д. промене ортографских принципа, граматичких и творбених структура као резултат лексичких промена

Продирање нових лексема углавном је резултат раније поменутих генератора у областима наведеним у табелама 2 и 3. Треба још поменути примере утицаја когнитивног импулса (рецимо забележено је 2898 апстрактних именица на *-ост*, што јасно говори о когнитивној потреби изрицања апстрактних појмова) те лудичког импулса (на пример нове речи типа: *мојстивен, најештоледен, невечје, нигденедостајући*). Занимљиво је и то да друштвено политичке промене не генеришу само нове речи релевантне за текућа збивања (рецимо сва сила речи од корена *Срб(ин)*: *југосрпска влада, југосрпски, комунистосрпски, јансрпски, јарасрпшићина, јросрпски, јројусрпство, српска екавица, српскобосански, српскохегемонистички, српшићина, великосрпска агресија, црвени србокомунизам, иностранца, одсрбљен, осрбљен, јросрбљен, расрбљавање, расрбљен, расрбљеност, расрбљивање, србизација, србизован, србоболшевички, србоболшевик, србоценџричан, србоценџрик, србочејнички, србофилство, србофобан, србофобичан, србофобичност, србофобија, србофойски, србокаштолик, србокомунистички, србољубац, србољубље, србољуйство, србомирилац, србомрзац, србомрзачки, србомрзећи, србомрзићи, србомрзија, србомрзићел, србомржња, србоскоројевић, србоубица, србоубиство, србоунишарист, србозаљубљен, србождеран, србождерски, србски) него и речи којима се говори о прошлости. Тако, док су за време комунизма били обичне само речи: *Тито, Титов, титовски и титовка*, након пада комунизма налазимо целу масу речи изведених од презимена или надимка бившег југословенског председника: *брозан, брозинац, брозист, брозиста*,*

брозизам, брозидан, брозалик, брзоносџалгичар, брозотирианида, брозовац, брозовчић, брозовлук, брозовски, брозовићина, околотићичевац, џосџбронзи, џосџбронзовски, џићић, џићински, џићофилсџичар, џићоидан, џићоисџ, џићоисџа, џићоисџички, џићоизација, џићоизам, џићоизиран, џићоизован, џићолеску, џићолог, џићоманијачки, џићославија, џићовац.

Значењске промене постојећих речи прате тенденције које можемо приметити у постајању нових речи. Промене се тичу истих области, рецимо политике: *голуб* раније ‘животиња’, ново значење ‘умерен политичар’, рачунарства, нпр. *месџо*, које је уз постојеће мноштво значења добија и значење ‘URL, место у Интернету’, безбедности, нпр. *џанџир*, раније ‘оклоп’ сада и ‘непробојни прслук’, медицине -*џласџичар* раније ‘скулптор или мајстор за пластичне масе’ сада ‘хирург у области пластичне хирургије’ и сл. Занимљиво је да промене генерисане национализмом бришу семантичке разлике. Тако је постојећа дистинкција *шљем* ‘заштита за главу без заштите за лице’ према *каџига* ‘заштита за главу са заштитом за лице’ у хрватској варијанти избрисана тиме што је *каџига* добила и додатно значење ‘шљем’.

Кад су у питању промене употребних карактеристика речи, онда је ту динамика најизразитија била у босанскомуслиманској варијанти. Не само да су у стандард ушле многе раније супстандардне речи (*амиџа, даџа, џоселамићџи*), које су тако промениле употребне карактеристике, него је тај процес приметан и у преузимању раније искључиво хрватских речи. Тако раније хрватски називи месеци (*сијечањ, вељача...*) сада имају додатну регионално-етничку вредност ‘босанскомуслимански’.

Посебна је прича слабљење лексичке норме. Слабљење лексичке норме огледа се у затирању границе између стандарда и супстандарда. Више је узрочника ове појаве. Национализам, као такав, тежи да хомогенизује сопствену етничку групу и учини је што различитијом од других (што добро илуструју наведени примери из босанскомуслиманског стандарда, где се овим променама брише разлика између образованих и необразованих чланова етничке групе). С друге стране, брисању разлика између стандарда и супстандарда допринео је псовачко-пљувачки дискурс последњег рата (довољно се подсетити употребе речи *чејџник, усџаша, муџахеџин* и њихових изведеница) и нешто што бисмо могли окарактерисати називом ‘експресизација’, појаву да раније озбиљне новине примају тон, стил и лексички репертоар булеварске штампе. Надаље постоји глобални процес попуштања друштвених норми, поготово продирања супстандарда у енглески стандардни дискурс преко популарне музике, филмова и сл., што се

онда у општој мекдоналдизацији преноси и на наш језик. Коначно, разграђивање лексичке норме повезано је и с пореклом новина и новинара. Тако су, на пример, сарајевске седмичне новине „БХ Дани“ изворно комунистички омладински лист „Наши дани“. Како је за омладинске листове карактеристична лабавија граница између супстандарда и стандарда, онда се та уређивачка политика задржала и када се лист преобразио у опште седмичне новине. Тако онда у стандарднојезичким медијима налазимо примере као што су *одмориџи* (уместо *одмориџи се*), *оладиџи*, *заојраве*, *зайкаџи* и сл. Налазимо чак и супстандардне суфиксе, што говори о ширем системском значају слабљења лексичке норме, рецимо увредљиви суфикс за женску особу: *-уша* (*билдеруша*, *бринейуша*, *цмиздруша*, *дивљакуша*, *милиционеруша*, *официруша*, *оговаруша*, *једеруша*, *јерверзуша*, *јокваренуша*, *јрикачуша*) или универбизацијски суфикс *-ак* (*безбедњак*, *бежичњак*, *дословњак*, *духовњак*, *естрадњак*, *грујњак*, *хладњак*, *худњак*, *јушарњак*, *кожњак*, *културњак*, *лажњак*, *лейџирњак*, *личњак*, *луксузњак*, *машиновњак*, *мировњак*, *надобудњак*, *народњак*, *насловњак*, *обичњак*, *обрезњак*, *оклојњак*, *околњак*, *ојрезњак*, *ојкачењак*, *јерверзњак*, *јохотњак*, *јоловњак*, *јолујисмењак*, *јорњак*, *јословњак*, *јозоришњак*, *јромицбењак*, *расјлодњак*, *самојњак*, *скујњак*, *слободњак*, *словњак*, *службењак*, *сјајњак*, *сјудењак*, *сјуковњак*, *сјварносњак*, *свјетилњак*, *шрбушњак*, *усмерењак*, *усмјерењак*, *виљењак*, *забавњак*, *загробњак*) итд.

Лексичке промене деведесетих година имају далекосежне системске последице, како у творбеним, тако и граматичким структурама. Упоште узев, творба постаје знатно гипкија а број афиксоида знатно је повећан. О гипкости творбе сведоче не само раније навођени примери, типа *радодигниногеталка*, који имају ограничену фреквенцију, него и то да расте број изведеница од имена (типа: *борхесовско-јавићевски*), да расте и број сложених именица типа: *јланер-исјираживач* и сл. Честе су комбинације с бројем; налазимо готово три стотине сложеница с бројем као једним афиксоидом, типа: *[број]лигаш*, нпр. *шрећелигаш*, *[број]канални*, нпр. *двадесетјетворканални* и сл. Високу системску фреквенцију имају префиксоиди типа: *еуро-* (нпр. *еурочек*, 85 примера), *ју-* (нпр. *ју-армија*, 123 примера, среће се и у варијанти *уи-*), *нацио-* (нпр. *нациоцентјирчан*, 81 пример), *јолиј-* (нпр. *јолијокраија*, 82 примера), шири се суфикс *-ер* (нпр. *сурфер*, 433 примера) и сл. Шире се такође сви суфикси који означавају жену која обавља неку професију, има звање итд. (730 именица с таквим суфиксима), на пример женски психолог јавља се са следећим суфиксима: *јсихологица*, *јсихологиња*, *јсихологистџица*, *јсихолошки-*

ња. Речи посуђене из енглеског језика добијају домаће суфиксе који показују њихово одомаћење. Тако настају именице типа *бизнисменка*, *конгресменка* или *шоуменка* (дакле посуђује се назив за мушку професију, а женска се твори домаћим суфиксом). Велики је број сложене и сложених лексема са називима боја. Тако за *илав* налазимо: *антирацијноилав*, *азурноилав*, *црвена-зелена-илава*, *хладноилав*, *једнакоилав*, *ланеноилав*, *мадонаилав*, *металноилав*, *мушноилав*, *небескоилав*, *оилављен*, *пастелноилав*, *илајинастивоилав*, *илава права*, *илавац*, *илаве*, *илаве блузе*, *илаве кациге*, *илаветнољубичаст*, *илави шлемови*, *илави шљемови*, *илавичастивоцрн*, *илавичастивосивкаст*, *илавкастиво*, *илавкастивоцрн*, *илавкастивоуруруан*, *илавкастивозелен*, *илаво*, *илавоиругаст*, *илавосивкаст*, *илавовање*, *илавозелен*, *илавозуб*, *илавушински*, *илоуилав*, *илоуилавуша*, *иругастивоилав*, *риђеилав*, *смеђеилав*, *суйерилав*, *шамноилав*, *шамноилавичаст*, *угашеноилав*, *воденоилав*, *зеленкастивоилав*, *зеленоилав*, *злашастивоилав*, *жуштоилав*.

Кад је граматика у питању, препознатљива су ова три процеса:

- а. знатан пораст индеклинабилних елемената у функцији придева,
- б. партиципизација,
- в. аспективизација двовидских позајмљеница

Индеклинабилни елементи изразити су посебно у лексици из области информатике, на пример *A-D ирејшварач*, *LPT иорџ*, *RAM драјв*, итд. Али, не ради се само о тој области. У многим случајевима префиксоиди се осамостаљују и функционишу као самостални модификаторски елементи, рецимо: *еуро иржшиште*, *југо иредседник*, *Б лига* и сл. Коначно, у босанскомулиманском стандарду јавља се одређен број таквих елемената, углавном непромењивих придева на *-ли*: *хаирли*, *срмали* и сл. Ово указује на потребу да се овим елементима у граматицима да видније место.

Корпус такође обилује партиципима типа: *мислећи* (нпр. у *мислећа особа*), *дестабилизирајући* (нпр. *дестабилизирајући ирекид иреговора*) и сл. те партиципским придевима изведеним од глаголских синтагми типа *брзометаштазирајући*, *далекоциљајући* итд. У корпусу је забележено 545 засебних партиципа и партиципских придева. Њихов број указује на потребу да се у граматици уведе категорија партиципа и партиципског придева уместо да се подводе под постојећу категорију придева, што не одсликава њихову, уистину постојећу, везу с глаголима.

Кад је граматика у питању, ваља поменути и одступања од правила да се новије глаголске посуђенице (рецимо: *реаговати*, *финансирајти*) примају као двовидске. У корпусу је забележено преко педесет

сет примера типа: *исцрограмираџи*, *исфинансираџи*, *одреаговаџи*, итд., дакле стварања аспекатских парова, који показују да се ти глаголи уклапају у двоаспекатски систем.

Примећују се, на крају, и промене ортографских конвенција. Наиме, у бази података бележимо око две хиљаде речи које се читају друкчије него што се пишу. Ту, с једне стране, спадају бројне скраћенице, типа: *АТР* (чита се или а-те-пе или еј-ти-пи), *FTP* (чита се или еф-те-пе или еф-ти-пи), *SQL* (ес-кју-ел) али и мноштво страних речи које се у текстовима појављују у изворној графичкој форми, рецимо: *адверџизинг*, *Еуроџа*, али и речи створене на домаћем терену уз кориштење страних графичких знакова, рецимо: *уи-ностџалџија*, *Сробех* (хрватски берзански индекс) и сл. С тим у вези, добро би било поразмислити о томе да се у приручнике унесе (као што то раде, рецимо, Чеси) податак да се у српскохрватској латиници у неким страним речима (додуше у облику ограничењем него и у рецимо чешком језику) појављују и знакови *q*, *w*, *x*, те *y*.

4. Закључак

На крају се може рећи да су лексичке промене деведесетих година прошлог века биле широког распона, комплексне, те да су оставиле траг и у творбеном и у граматичком систему.

ЛИТЕРАТУРА

- Benson, Morton 1991 *Srpskohrvatsko-engleski rečnik*, Prosveta, Beograd (више других издања).
- Brozović-Rončević, Dunja et al. 1996 *Rječnik novih riječi*, Minerva, Zagreb.
- Drvodelić, Milan 1989 *Hrvatsko ili srpsko — engleski rječnik*, Školska knjiga, Zagreb (више других издања).
- Клајн, Иван 1996 „Лексика“ у: М. Радовановић *Српски језик на крају века*, Институт за српски језик САНУ.
- Клајн, Иван 1992 *Речник нових речи*, Матица српска, Нови Сад.
- Оташевић, Ђорђе 1998 *Нове речи и значења у стандардном српском језику. Лингвистички аспекти*, докторска дисертација, Београдски универзитет.
- Šipka, Danko 2000 *SerboCroatian-English Colloquial Dictionary, An Exercise in Cross-cultural Cognitive Linguistics*, Dunwoody Press, Springfield.
- Šipka, Danko 2002 *A Dictionary of New Serbian, Croatian, and Bosnian Words*, Dunwoody Press, Springfield.

Summary

Danko Šipka

LEXICAL DYNAMICS OF THE 1990: NUMBERS AND LETTERS

The author presents the data concerning the Serbo-Croatian lexical dynamics of the 1990s. He notes that the changes in this period were fundamental far-reaching. They left a visible trace not only in the lexicon, but also in the grammatical system of the language. It is interesting to note that, despite the popular perception, the new ethnically marked lexical items were characterized by only moderate frequency.